

MOHAY TAMÁS

Mária, Pócs, Bécs

A bécsi Stephansdom hátsó, a bejáratától jobbra eső díszes mellékoltárán elhelyezett pócsi Mária-ikont évszázadok óta tisztelik. Megszámlálhatatlanul sokan fohászkodtak, borultak térdre vagy akár csak töprengtek előtte. A nyolcvanadik születésnapját ünneplő Béres György bécsi életében néhány évig éppen az ottani oltárnál misézett. Ezért gondoltam arra, hogy közreadom néhány tapasztalatomat Máriapócsról és az ottani ikonról. Először 2004-ben vehettem részt a Nagyboldogasszony napi pócsi nagybúcsún.¹ Két napon keresztül szinte szünet nélkül a bizánci és katolikus liturgia sodrása és ragyogása vett körül. Megkapó volt látni, ahogy a környékbeli és távolabbi településekről érkezettek *otthon* vannak a kegyhelyen; hogy milyen bensőséggel vesznek részt a szent cselekményekben, legyen az akár a szent liturgia, az esti temetői körmenet vagy az éjszakai virrasztás. A következő évben csatlakoztam a Dunatáj Alapítvány és Zsigmond Dezső filmrendező kezdeményezéséhez, hogy a harmadik könnyezés századik évfordulója alkalmából készítsünk dokumentumfilmet a könnyező kegyképről. A *Mária könnyei* forgatását a 2005-ben, a Nagyboldogasszony napi nagybúcsú idején kezdtük meg, majd decemberben folytattuk, végül 2007 márciusában (éppen Bécsben) fejeztük be.²

Amikor egy, a vallással és annak népi formáival foglalkozó néprajzkutató egy Máriapócsról szóló filmen kezd gondolkodni, rövid tájékozódás után láthatóvá válik, milyen sok irány kínálkozik fel, milyen sokféle jelentés kapcsolható a helyhez és főleg a Mária-képhez, amelynek csodái közül kiemelkednek a könnyezések. Az első könnyezés háromszáz éves fordulóján, 1996-ban nemcsak országos, hanem

¹ E helyen is megköszönöm Kovács Lajos parókus és családja szíves vendéglátását.

² A csaknem egy órás filmet 2007. augusztus 19-én este a Hír Tv mutatta be, a következő napokban ismételték. Rendező Zsigmond Győző, szerkesztő-riporter Mohay Tamás, operatőr Mohi Sándor, hangmérnök Kapsos Vince, vágó Koncz Gabriella, konzultáns Balog Géza, gyártásvezető Szederkényi Miklós, producer Buglya Sándor. A film a 39. Magyar Filmszemle programjának is része volt 2008. február 2-án.

nemzetközi figyelem is övezte Máriapócsot, hiszen akkor és ott rendezték meg a kegyhelyek és kegyképek I. nemzetközi konferenciáját, jeles egyháziak és szakemberek részvételével. Fontos tanulmánykötet is napvilágot látott, melyben számos szakember közreműködésével feltárták a pócsi kegykép profán történetét és csodás történeteit, meg azokat a történelmi forrásokat és körülményeket, amelyek segítenek értelmezni, miben is áll e szent hely jelentősége.³ 2005 decemberében volt száz éve annak, hogy a pócsi kegykép harmadszor is könnyezett, a jubileumot gazdagon megünnepezték, s ismét rendeztek tudományos konferenciát.⁴ A megyéspüspök meghívásos pályázatot is hirdetett Ady híres pócsi versének megzenésítésére; ezen Daróczi-Bárdos Tamás, Mohay Miklós, Nógrádi Péter, Soós András, Szokolay Sándor, vett részt, az ünnepélyes bemutatóra 2007. június 16-án került sor a pócsi templomban.⁵

Hogy szent helyről van szó, ahhoz kétség sem férhet. Szent helyek azok, amelyeken az embereknek kitüntetett módon van lehetősége az égiekkel találkozni egyéni és közösségi keretben egyaránt. Szent helyeket lehet próbálni „alulról”, emberi módon formálni, mégis, a legtöbbször valamilyen felsőbb, transzcendens erő működése fogható meg. A szent hely valamiképpen olyan kiválasztottsággal rendelkezik, melyre az emberek mintegy rátalálnak, s amelynek a maguk módján hittel alávetik magukat – éppen annak érdekében, hogy alávetettségük felemelkedéssé változhassék. A szent helyre az emberek odavihetik örömeiket és bánatukat, betegségüket és megoldhatatlan gondjaikat, s amikor távoznak, más fényben fogják látni mindezeket. A gyógyulás vagy bekövetkezik, vagy nem; akár így, akár úgy, a hely szent ereje új feltöltést ad az emberi lélek lefáradt akkumulátorainak, újrarendezzi az égiekhez fűződő, könnyen romló földi viszonyokat.

A keresztény szent helyek között számos kötődik Máriához és megjelenéseihez szoborban, képben, szent kútban, hogy csak Csíksomlyóra, Andocsra vagy Mátra-verebély-Szentkútra, illetve a külföldiek közül Częstochowára, Lourdesre, Fatimára utaljak. Máriapócs jellege és jelentősége magyar viszonylatban mindenképpen kiemelkedő. Azzá teszi maga a könnyező *kegykép*, a képhez fűződő egykorú *tisztelet*, ennek történelmi jelentősége; az, hogy a hely a *görög katolikusok* révén vált a nyilvános tisztelet helyévé, valamint hogy több népre, nyelvre és országra kiterjedő széles *vonzáskörrel*, szakrális tájszervező erővel bír, illetve hogy egyházi és

³ *Máriapócs 1996 – Nyíregyháza 1996*. Történelmi konferencia a máriapócsi Istenszüdő-ikon első könnyezésének 300. évfordulójára. Nyíregyháza, 1996.

⁴ „*Téged jöttünk köszönteni*”. A máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmából rendezett nemzetközi konferencia anyaga. Szerk. Ivancsó István. Nyíregyháza, 2005.

⁵ A koncertről készült hangfelvételt CD-n jelentették meg, nem tudok róla, hogy ez forgalomba került.

népi *kultuszformák* gazdagsága övezi, továbbá, hogy *párhuzamok* kiterjedt sorával rendelkezik. Ezek rendjében vázolom a továbbiakat, sorra véve egyfelől a történeti vonatkozásokat, másrészt a forgatás során szerzett élményeket, találkozásokat.

■ A KÉP

1696 novemberében egy ismeretlen kis nyírségi, Rákóczi-birtokon fekvő görög katolikus falu Mária-képe kezdett könnyezni. A fatáblára festett kép alig húsz évvel korábban készült; árát megrendelője, a falusi bíró nem akarta kifizetni, mert drágállotta, erre másvalaki vette meg, és a templomnak adományozta. Pedig a kép a bizalom és egy ígéret eredménye: Csigri László, a bíró tett fogadalmat 1675-ben, hogy a török rabságból való megszabadulása örömére képet festet. A kép egy régi bizánci ikontípus, a *Hodegetria* változata: az Istenanya bal karján tartja a gyermek Jézust, aki jobbával áldást ad, baljában pedig virágszálat tart (nem pedig irattekercset vagy könyvet, ahogy az ebben a típusban megszokottabb). Jeles példánya van ennek a képtípusnak a lengyelországi Czeszochowában, illetve a róla készült másolat formájában többek között Márianosztrán. A festő Pap István, az akkori pócsi papnak az öccse, aki voltaképp parasztfestőnek tekinthető, noha kolostorokban is megfordult és mesterektől is igyekezett tanulni.

A könnyezésre először 1696. november 4-én, vasárnap került sor liturgia közben, amikor sokan láthatták a jelenést. A csoda megszakításokkal 17 napig, december 8-ig folytatódott. Ilyenkor persze vizsgálatot rendelnek el az illetékes egyházi hatóságok, ezúttal az egri (római katolikus) érsek, majd a világiak is. December elején császári küldött érkezik, szabályos tanúkihallgatások zajlanak, melynek során több felekezettől és nyelvközösségből faggatnak ki embereket (négy református pócsi is van köztük). A csoda a vizsgálódók szeme láttára is megismétlődik. Természetes, hogy az eldugott kis tiszántúli falu templomában nem látják biztonságban a csodás képet, s nagyobb, alkalmasabb helyet keresnek neki. Először Nagykálló ferencesei igyekeznek megszerezni, de I. Lipót császár és tanácsadói másképp döntenek: a császárvárosba kell kerülnie. Másolat kerül majd vissza Pócsra, s a csoda azon a helyen folytatódik, ahol megkezdődött: a könnyezés 1715-ben, majd csaknem két-száz évvel később, 1905-ben újra megismétlődik. A „kitüntetés” tehát a szent helyhez kötődik, kevésbé a képhez: az eredeti, Bécsbe vitetett kép, noha nagy tiszteletben részesül azóta is, már nem könnyezett. A pócsi másolat új „eredeti”-vé, a korábbival egyenrangúvá lett, amit az is kifejez, hogy a pócsi ikon *második* és *harmadik* könnyezéséről beszélünk, mintha a két kép lényegében egy lenne.

A 2005-ös jubileumi év alkalmából a megyéspüspök kezdeményezésére és jóváhagyásával sor kerülhetett a kép restaurálására. A munkát főként Menráthné Her-

nády Szilvia, a Magyar Nemzeti Galéria Munkácsy-díjas főrestaurátora végezte el.⁶ Más aligha kerülhetett olyan közelségbe a képpel mostanáig, mint ő, aki mikroszkopikus alaposággal vehette szemügyre, és féltő gonddal varázsolhatta újjá. Kameránk előtt is közvetlen közlőrl tárulhattak fel a részletek. A faanyag, a tölgy törzsének közepéből kivágott tábla teljesen sértetlen és egészséges, kártevők nyomai nincsenek benne. Hátnl két eredeti, ellenirányú horonyba csúsztatott merevítő védi a vetemedéstől. Így védhették meg olyan repedéstől, ami a bécsi eredetit hosszában lényegében kettéválasztotta. A kép restaurálása nem szokványos munka, mert nem csupán arról volt szó, hogy helyre kell állítani egy eredeti állapotot. Mi az „eredeti állapota” egy ikonnak, amely csaknem kétszáz év különbséggel kétszer könnyeket hullatott, és amely a hívek évszázados tiszteletének tárgya volt? A restaurátor láthatta, hogy ennek a másolatnak a festője alaposan ismerte az első könnyezés történetét, és a másolaton magát a könnyezést is megfestette. Mária kezén, Jézus lábán ott vannak a megfestett könnyek nyomai, kissé pirosas árnyalatban, ezzel is utalva arra, hogy voltak, akik véres könnyekre emlékeztek. A természetfeletti jellegre utal, hogy egy könnycsepp lecsurgását a kar felé a festő a gravitáció törvényeivel dacolva elhajolva ábrázolta. A kép számos részlete elhomályosult, elsavasodott az idők során, hiszen tömjénfüst érte, hívek csókolták, érintették, olajjal kenték, párás helyen volt. A laboratóriumi vizsgálat mutatta meg, hogy a száj igen csak elmosódott festése lényegében negatívban látszik a fán, így volt helyreállítható. A kép festékanyagában történt elváltozást is csak a restaurátor láthatta: a bal szembogár az épebb, a jobb pedig érzékelhető, fizikailag leírható elváltozást szenvedett a könnyezések miatt. A helyreállítás során a kép sérülései is feltárultak: számos régi fogadalmi ajándékot ugyanis szöggel erősítettek fel rá (később arra a ruhára, amivel a képet öltöztették, és ami a két arc kivételével minden mást eltakart). Nem volt cél, hogy ezeket mind eltüntessék; a glóriában levő kis lukak pedig egyenesen új szerepet kaptak, mert az újonnan kialakított, aranyból készült koronát ezekbe lehetett erősíteni. A munka során a műhely szinte Mária látogatásának színhelyévé alakult; a Dunára néző sarokterembe lépve, az állványra erősített ikont meglátva többen (akik tehették) szinte zarándokként kezdtek viselkedni.

⁶ Az alapos előzetes vizsgálatokban közreműködött a Képzőművészeti Egyetem tanára, Menráth Péter és a Szépművészeti Múzeum főrestaurátora, Szentkirályi Miklós. A munkáról szakmai dokumentáció készül, közlést még nem olvashatunk róla. E helyen is köszönjük a megyéspüspöknek és Hernády Szilviának, hogy forgatásunkhoz hozzájárulásukat adták és abban közreműködtek.

■ EGYKORÚ TISZTELET

A pócsi Mária-kép nyilvános tisztelete a csodát követően azon nyomban megindul. Elősegíti és terjeszti ezt a birodalom központjából érkező kitüntető figyelem, amely persze nem konfliktusmentes, hiszen a magyarok sérelmezik a kép elvitelét a magyar hazából: Rákóczi majd a *Recrudescunt vulnera...* kezdetű röpiratában is megemlíti. A kép Bécsbe szállítása valóságos diadalmenet: Kassa, Rozsnyó, Eger az útvonal, s útközben több másolat is készül róla. (Megalapozatlannak bizonyultak azok a történetek, melyek szerint egy ügyes csere folytán a másolat került volna a császárvárosba s az eredeti ment volna vissza Pócsra). A képet körülhordozták a városban, minden templomban bemutatták, 33 nap körmenetet rendeztek, misék tucatjait mutatták be. 1697 nyarától kezdve a kép a Stephansdomban van. Jelentések, folyamodványok követik egymást, másolatok készülnek.

Közben forog a történelem kereke. A nagy ellenség, az 1683-ban még Bécset szorongató török, akik három évvel később sikerrel szorítottak ki Budáról, újra készülődik, hogy visszafoglalja elvesztett területeit. Az európai nagykoalíció, a Szent Liga már kevésbé tart össze, mint egy évtizeddel korábban, a Habsburg birodalomnak kétfrontos harcot kell folytatnia, harcolnak a franciákkal és a békétlen magyarokkal is. A Hegyalján Thököly Imre vezetésével felkelés robban ki a Habsburgok ellen, a birodalom ereszékei recsegnek-ropognak. 1697 nyarán a török nagy sereggel megindul, s némi habozás után (hogy a két évvel korábban már visszafoglalt Al-Dunától vajon a Szerémség vagy a Temesköz irányába induljanak-e) a Tisza mentén északnak nyomulnak. Az osztrák sereg fővezére, a fiatal tábornagy, Savoyay Jenő Zentánál éri be a törököt, s a Tiszán éppen átkelőfélben lévő sereget támadja meg. A zentai csata 1697. szeptember 11-én néhány óra alatt fényes győzelemmel végződik.⁷ Ezzel szorul ki a török végleg Magyarországról, ez után kötik majd meg a karlócai békét 1699-ben. A csatát megelőző időre esik a pócsi kegykép bécsi diadalmenete, s biztos, hogy a készülődő török elleni hadi sikerekért a könnyező Máriához is fohászkodtak, ahogy az is majdnem biztos, hogy metszetként kinyomtatott másolatát kiosztották a katonák között.⁸ Ezáltal a csatát követően a császári udvar fényesen igazolva láthatta Mária közbenjárását, segítségét, s azt, hogy igenis indokolt a birodalom szempontjából döntő jelentőségű segítséget hozó képet a fővárosban tartani, hogy ott biztonságban legyen és illő tiszteletben részesülhessen.

⁷ SZITA László (szerk.): *A legnagyobb győzelem*. (Dokumentumok az 1697. évi török elleni hadjárat és a zentai csata történetéhez). Pécs–Szigetvár, 1997.

⁸ SZITA László: A könnyező Madonna a török háborúban. *Görögkatolikus Szemle Kalendáriuma* 1993. 42–53.

A pócsi kegyképről a barokk korban metszetek, allegorikus kompozíciók sora készült, gazdag szimbolikus tartalmakkal. Ismert Batthyány Boldizsár tézislapja a grazi egyetemen, J. A. Pfeffel metszete: *Károly főherceg és a zentai csata* c. allegóriája a pócsi kegyképpel, 1698-ból.⁹ Ugyanebben az évben egy augsburgi kisnyomtatványban is megjelenik a pócsi kegykép rézmetszete, német szövegében leírva a könnyezés csodálatos története.¹⁰ Ismeretlen mester műve *A pócsi Istenszülő, mint a zentai győzelem palladiuma* c. metszet. Ennek felirata: Mater Lachrymarum, Causa Nostrae Laetitia, Victoria ad Zentam 1697. „Kétoldalt lófarkos török zászlók, alatta győzelmi sasok, csőrükben diadalt szimbolizáló pálmaág, karmukkal pedig a zentai harctér madártávlati képét tartják.”¹¹ Itáliai közönségnek készült egy olasz szövegű kép, melynek ismeretlen rajzolója a zentai csata tényszerű esemény-ábrázolása fölé *Auxilium Christianorum* felirattal az angyaloktól hordott máriapócsi kegyképet helyezte.¹² F. C. Schmittner rézkarcán a háttérben Bécs városa látszik, az előtérben végveszélyben lévők könyörögnek a pócsi kegyképhez.¹³

A 18. század első felében Bécsben évente több napon át rendszeresen megünneptették a pócsi könnyezés évfordulóját.¹⁴ Ünnepségek voltak 1747-ben az ötvenedik évfordulón (július 1–9. között 15 szentbeszéddel), csakúgy, mint a 75. és a 100. évfordulón is.¹⁵ Ekkoriban a kép mint Bécs védelmezője-motívum, valamint török- és halál-patronátus maradt meg. Harminc év múltán azonban a kép elvesztette korábbi aktualitásainak jelentős részét, s az egyéni kegyesség keretei közé került át.

■ GÖRÖG KATOLIKUS TISZTELET

A Pócsra került kegyképmásolat a Rákóczi-szabadságharcot követő konszolidáció időszakában egyre inkább vonzotta a zarándokokat. A második könnyezést követően a korábbi kis fatemplom már nem volt elegendő befogadásukra, s a követ-

⁹ SZILÁRDFY Zoltán: *Barokk szentképek Magyarországon*. Budapest, 1984. 19. sz.

¹⁰ BALINT Sándor–BARNA Gábor: *Búcsújáró magyarok*. A magyarországi búcsújárás története és néprajza. Szent István társulat, Budapest, 1994. 24. kép

¹¹ SZILÁRDFY Zoltán: A török háborúk emléke barokk szentképeken. In: Mikó Árpád, Sinkó Katalin (szerk.): *Történelem-kép*. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2000. 356., 19. kép.

¹² GALAVICS Géza: *Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1986. 121.

¹³ SZILÁRDFY i. m. (5. j.) 20. kép

¹⁴ KNAPP Éva: „Abgetrockene Thränen.” A pócsi Mária-ikon bécsi kultuszának elemei 1698-ban. In: *Máriapócs 1996 – Nyíregyháza 1996*. Történelmi konferencia a máriapóczi Istenszülő-ikon első könnyezésének 300. évfordulójára. Nyíregyháza, 1996. 72.

¹⁵ JANKA György: Az első pócsi kegykép története és irodalma. *Athanasiana* 3. (1996) 25–38.

kező évtizedekben felépült a ma is álló templom. Az erre szánt adományokat Lipót császár Mészáros Mátyás pócsi lakosnak adott megbízólevele értelmében már 1701 óta gyűjthették.¹⁶ Az újabb püspöki vizsgálat engedélyezi a tiszteletet, a falu neve elé ekkor kerül a *Mária* előtag. 1714 óta bazilita szerzetesek látják el a kegyhely gondozását, akiknek ma is álló kolostora 1749-re épült fel. A rend Máriapócsra iskolát is tartott fenn, és kiváló könyvtáruk volt (1950-ben a felosztáskor szétszórták, töredékei kerültek Nyíregyházára, az OSZK-ba stb.). Az első könyvezés 250. évfordulóján jelent meg Tartally Ilona regényes könyve két kötetben a máriapócsi kegykép történetéről.¹⁷ A békés időszak kétszáz évig, egészen 1950-ig tartott, amikor a rendet feloszlatták. A II. világháború után a kegyképet a főoltárról egy átalakítást követően a kisbazilika rangra emelt templom bal oldali mellékoltárára helyezték el, ahol a hívők a külső bejárat felől könnyebben elérhetik. Régi képeken még látszik az eredeti elrendezés. Dudás Bertalan (pócsi születésű) bazilita atya egykori magángyűjteménye ma Pócsra kis múzeum, amelyben ennek a görög katolikus tiszteletnek számos emléke látható, megkapó képekkel és tárgyakkal. A Máriapócsra érkező régi búcsúsok egy része halottaiért gyászmisét (*parasztász*) mondatott; 1746 óta több, mint háromszáz ilyen misealapítványt (*hramotát*) tartanak számon (innen is lehet pl. tudni, honnan mindenhol gyülekeztek zarándokok Pócsra).¹⁸

A görög katolikusok számára nagy megtiszteltetés volt, hogy 1991-ben II. János Pál pápa első magyarországi látogatása alkalmából felkereste Máriapócsot is, ráirányítva a világ figyelmét a helyre, s ezzel talán a római katolikusok számára is érzékelhetőbbé tette a szent hely lelki töltését. Újabb időkben a baziliták is visszatérhettek korábbi rendházuk egy részébe. A tér, a tisztelet, a liturgia megszervezése újra a maga teljességében szolgálhatja a könnyező kegykép tiszteletét. A templommal szemben az egyházmegye zarándokházat épített, a templomkertben állandó szabadtéri oltárt, gyóntatóhelyeket, kicsit távolabb a tömegek fogadására alkalmas infrastruktúrát alakítottak ki. Az immár várossá avatott településen megszorodtak a szálláshelyek is. Az augusztusi nagybúcsút megelőzően görög katolikus fiatalok

¹⁶ PUSKÁS Bernadett: A máriapócsi kegytemplom és bazilita kolostor. *Művészettörténeti Értesítő* 1995. 3–4. sz. 169–191.; BELME László: *Az Istenszülfő pócsi kegyképének csodatevő könnyezése 1696. november 4.–december 8.* A 300 éves máriapócsi kegykép története a levéltári források tükrében. Budapest, 1997.

¹⁷ Újabb kiadása: TARTALLY Ilona: *Ékes virágszál.* A máriapócsi kegykép története I–II. k. Ecclesia, Budapest, 1983.

¹⁸ UDVARI István: A máriapócsi kolostor hramotáinak személy- és helynévanyagáról. In: *Névtani Értesítő* 13. Szerk. Hegedűs Attila. ELTE, Budapest, 1991. 74–96.

lok számára egy hetes gyalogos zarándoklatot szerveznek, melynek lezárása ifjúsági találkozóként a búcsú előestéjére esik.¹⁹

A restaurált kegyképet a jubileumi évben december 2-án vitték vissza Máriapócsra, hogy másnap, szombaton ünnepélyesen megkoronázzák, bemutassák és elindítsák két hetes országjáró körútján. Reggel a zarándokház kápolnájában az egyházi vezetőkkel és a szakemberekkel még egyszer közről megtekinthettük a képet. Az ünnepélyes körmenetben át a templomba a nagyszámú asszisztencia után ott haladt Magyarország apostoli nunciusa és szinte a teljes magyar katolikus püspöki kar; a képet a görögkatolikus püspök vitte fehér kesztyűs kezében, s talán joggal aggódhatott a szakemberekkel együtt, mert ezen a rövid úton bizony csepergett az eső, és senki nem tartott ernyőt. A nagy tömeg befogadására kevésbé alkalmas templomba csak az egyházközségek meghívott küldöttei mehettek be. A különösen is ünnepélyes Szent Liturgia során a képet az ikonosztáz előtt helyezték el, ott, ahol a püspökök és egyháziak foglaltak helyet. Szentbeszédében Erdő Péter bíboros hangsúlyozta, hogy Mária igenje csendes, a hétköznapi áldozatvállalást is magában foglaló döntés volt. A liturgián került sor arra is, hogy a Szentatya személyes megbízottjaként jelen lévő Erdő Péter bíboros kihirdette a püspöki kar friss határozatát arról, hogy Máriapócsot nemzeti kegyhellyé nyilvánítják (elsőként az országban; azóta Mátraverebély-Szentkút is hasonló elismerésben részesült). Végül az ikont a szentélybe vitték: ott helyezték fel rá azt az arany koronát, voltaképp dicsfényt, amelyet Ozsvári Csaba ötvösművész készített. Ennek mintázata követi az ikonon megfestett glóriát, mintegy azt teszi plasztikussá. A „megkoronázás”-ban jelképesen a Szentatya is jelen volt, hiszen előzőleg november 23-án Rómában a pápai kihallgatáson ő áldotta meg a művészi alkotású ötvösmunkát, és köszöntő levelét is felolvasták.²⁰ A képet ezután egy speciális klímaládában helyezték el, amely védelmiül szolgál, a hőmérséklet és a páratartalom állandóságát biztosítja a képnek, és lehetővé teszi a szállítását is. Így került át az ikon a szentélyből a kegyoltárra, s ott hódolhattak előtte a hívek. Itt igazi áhitatot és elmélyülést tapasztalhatott bárki, akár fiatalokat, akár idősebbeket látott; néhányukkal alkalmunk volt beszélgetni is. Másnap, vasárnap a püspök diakónusokat szentelt.

¹⁹ KONDÁS Sándornak, a Hajdúdorogi Egyházmegyei Sajtóközpont Stúdiója vezetőjének szerkesztésében TV-felvételek alapján ezekről 100 perces látványos összeállítás jelent meg DVD-n. E helyen is köszönjük Kondás Sándor minden segítségét.

²⁰ A vatikáni esemény beszámolóját és a levél fordítását a Magyar Kurír is közölte (www.magyarkurir.hu). A jubileumi év eseményeiről a Vatikáni Rádió is tájékoztatott, honlapjukon olvashatók és hallhatók a tudósítások, beszélgetések.

■ VONZÁSKÖR

Máriapócs kiterjedt vonzaskörrel rendelkezik, mely nem korlátozódik csupán a környék magyarságára, hanem messze vidékekre és több nemzetiségre is kiterjed. A 17. században Máriapócs lakosságának jelentős része ruszin volt, s az ő számukat gyarapították a vesztes Rákóczi szabadságharc után a fejedelem birtokairól ide költözöttek is. Az ő megmagyarosodásuk a következő száz évben következett be, de a ruszin kapcsolat abban az időben, és mind a mai napig megmaradt. Hasonlóképp kiterjedt Máriapócs vonzása a máramarosi románokra, görög katolikusokra és ortodoxokra egyaránt, valamint a felvidéki szlovákokra, akik ma is jönnek csoportosan, buszokkal, vezetőkkel. Bartha Elek és Barna Gábor búcsújárással kapcsolatos tanulmányai éppúgy, mint korábban Bálint Sándor vázlatai kiemelik Máriapócs szakrális tájszervező jelentőségét.²¹ Több megyére kiterjedő regionális központról van szó, ahová a történeti Magyarország sok vidékéről érkeztek rendszeresen vagy alkalmanként zarándokok. Szabolcs, Szatmár, Ung, Bereg, Bihar, Borsod Máramaros vármegyékből görög katolikusok, s mellettük római katolikusok, ortodoxok, sőt egyénileg evangélikusok és reformátusok is megtalálhatók a pócsi búcsúkon.

Az első kegykép Bécsbe vitele óta ez a vonzaskör egyúttal voltaképp nemzetközi is. A görögkatolikusságnak Magyarországon a legnagyobb, és világszerte is a legjelentősebb kegyhelye Máriapócs. Az 1940-es években még több tucat galíciai falu népe kerekedett fel, hogy felkeresse Pócsot. Korábban szerbek, örmények, ukránok is jöttek. 1950, a feloszlítás után emigrált pócsi baziliták a hatvanas években Amerikában vettek egy farmot, és megalapították a Máriapócsi Bazilita Atyák Közösségét, templomuk ugyancsak búcsújáró hely lett.²² Máriapócsot a tengerentúlon és más országokban is számon tartják, és nagy ünnepeken eljönnek. Mi is találkoztunk szlovákiai zarándokcsoportokkal, akik éjszaka jellegzetes monoton asszonykórusban rózsafüzért imádkoztak a templomudvarban.

A vonzaskör megerősítéseként és jelképes bejárásaként is felfogható a kegykép két hetes országjárása, 2005 decemberében. Korábban soha nem került sor hasonló eseményre. Az utat úgy szervezték, hogy a képet naponta reggel 8 óra körül útnak

²¹ BARTHA Elek: Máriapócs szakrális tájformáló szerepe. In: *Vándorutak – múzeumi örökség tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére*, 60. születésnapja alkalmából. Szerk. Viga Gyula, Holló Szilvia Andrea, Cs. Schwalm Edit. Budapest, 2003, 197–201.; BÁLINT Sándor: *Sacra Hungaria*. Tanulmányok a magyar vallásos népiélet köréből. Veritas, Kassa, 1944. ; BÁLINT–BARNA i. m. (6. j.).

²² SKINTA István: *Máriapócsi zarándokjáratosság*. Matawan, New Jersey, 1971.; Uő.: *The shrine of our weeping Mother of Mariapocs and the mission of the Basilian Fathers of Mariapocs*. New York, 1973.

indították, és a következő helyszínen az érkezéstől függően fogadták, majd az egész napos és egész éjszakai programok után indult újra útnak. Az út állomásai a következők voltak (zárójelben a decemberi dátumok): Máriapócs (4.), Mátészalka (5.), Fehérgyarmat (6.), Kisvárdá (7.), Sátoraljaújhely (8.), Tokaj (9.), Encs (10.), Edelény (11.), Miskolc (12.), Budapest (13.), Nagyléta (14.), Debrecen (15.), Nyíradony (16.), Nyíregyháza (17.), Máriapócs (18.).

Szerencséseknek mondhatjuk magunkat, hogy részben vagy egészben négy helyszínen is jelen lehettünk; közülük Sátoraljaújhelyen láthattuk (és rögzíthettük) a leggazdagabb programot. Az itteni fogadást Damjanovics József esperes vezetésével és a papság, szerzetesek aktív jelenlétével a liturgikus teljességgel felépített nap köré szervezték. Megtartottak minden imaórát (harmadik, hatodik, kis esti zsolozsma), és minden istentiszteletet (utrenye, ünnepi liturgia, déli istentisztelet, vecsernye), s további események tették még ünnepélyesebbé a napot: két paraklisz, vecsernyekor lítia, miroválás, antidór osztás, este fiatalok imaórája, akatiszthosz, éjféltkor a szent liturgia után gyertyás körmenet, kora hajnalban ósláv szent liturgia az eperjesi szlovák papság és szeminaristák részvételével, valamint napközben háromszor közös népénekzés. Különösen megkapó volt a betegek délutáni szent liturgiája. A kicsi, domboldali tágas kertben fekvő templom, ahová még feljutni is csak lépcsőkön lehet (s amit a sötétben külön felszerelt díszkivilágítás emelt ki), megtelt a többségükben beteg hívekkel, sokan a kórházakból jöttek ki erre az alkalomra. A padok előtt tolokocsiban sorakoztak a mozgássérültek. A papság között két tolokocsis pap is ott volt, a szentbeszédet közülük Telenkó Miklós mondta. Ő reflektált arra a talán nem is rejtett várakozásra, hogy a Szűzanya talán majd itt is tesz csodát és történnek gyógyulások. A saját másfél évtizedes, tolokocsihoz kötött papi tapasztalata tette hitelessé szavait: a gyógyulás és a csoda belül van, ahol és amikor az ember elfogadja a szenvedést, és értelmet lát benne akkor is, ha a világ csak a testi gyógyulást látja értelmesebbnek. Este a fiatalok gitáros kórusa énekelt; a maga lendületével még ez is beleilleszkedett a hagyományos liturgia rendjébe. A nap során rengetegen megfordultak a templomban és körülötte, hiszen nemcsak a környékről, hanem Szlovákiából és Kárpátaljáról is érkeztek hívek.

Természetesen, ahogy másutt, itt is találkozhattunk római katolikusokkal is, de más felekezetűek is kifejezték tiszteletüket. Debrecenben ez különösképp is így volt; a programok ottani résztvevői közül többen is vegyes vallású családban élnek. Tokajban a fogadást a település vezetőinek beszédei tették rangosabbá, azután sorra következtek az espereskerület településeiről érkezettek (Szerencs, Mezőzombor, Tolcsva, Komlóska, Bodrogkeresztúr, Tarcál); Budapesten a Rózsák terei templomban a liturgiák mellett zenés áhitatot szerveztek, Sztankay István mondta el Ady A pócsi Mária c. versét, Bíró László püspök mondott szentbeszédet az esti misén. A képet mindenütt különös tisztelettel vették körül, és a közelében elhelye-

zett kis másolat szolgált a másutt is régóta elterjedt tiszteletadási formára, az *értetközés*-re: az állványra letett, díszes keretben foglalt kis képet sokszor nem is rövid sorállás után meghajlással, csókolással, érintéssel köszöntötték, kifejezve a csodatevő Istenszülő iránti ragaszkodást, megbecsülést. (A filmben ez a záró képsorban kapott különös hangsúlyt.) Az ünnepi liturgiák és programok között mindig volt alkalom személyes találkozásokra, régi ismerősök üdvözölhették egymást, és a „háttérben”, a szervezésben, ellátásban dolgozók között is megtapasztalhatta bárki a segítő szeretet számos jelét. Sokan elmondták örömeiket, hogy lakhelyükön fogadhatják az évszázados tisztelettől övezett szent képet, amelyhez más őseik is útra keltek.

■ KULTUSZFORMÁK

A pócsi Máriához tartó zarándokokról korábbi leírások is vannak. Az Ung megyei Nagyszelmenc (a „kettézárt falu”)²³ lakói három-négy napos gyalogos menettel érkeztek Csapon, Záhonyon keresztül. A Zemplén megyei Rátka német lakosai a Kisasszony napi búcsúra jöttek. Csodák, történetek letört bilincsekről, gyógyulásokról, a templom falába fészkelő méhcsaládról: a népi és az egyházi tisztelet összefonódásának jelei és kifejezői. A baziliták egykori három holdas kertjének sövényéből a búcsúsok kosárszám vittek magukkal gallyakat; Máriának egy mogyoróbokor-beli megjelenését követően sokan vittek mogyoróágakat, ittak a kert kútjából. A vizet, ágakat szentelményként vitték magukkal haza. Azok között, akik manapság Pócsra járnak, sokan vannak olyanok, akiknek a nagyszülei, dédszülei is itt nyertek gyógyulást, itt találtak egymásra. Sok más módon is jelen van, lehet a múlt, nemcsak a kegytárgyakban, fogadalmi ajándékokban és hálatáblákban, hanem élő emlékekben, családi történetekben is.

A kétnapos búcsúünnepek a Nagyboldogasszony (augusztus 15.) és Kisasszony napja (szeptember 8.) körüli hétvégékre esnek. Ilyenkor virrasztás, éjféli gyertyás körmenet, temetői körmenet és ima zajlik, a többi Mária ünnepeken egyszerűbb búcsús rend érvényesül. Látványos, ahogy a távolról, gyalogos menetben érkezők énekelnek, zászlók alatt fegyelmezett rendben jönnek, sokan egészen messzi vidékről is, mások persze busszal, autókkal. A megérkező búcsúsok ma is körüljárják a templomot, bent énekkel, imával fordulnak a kegykép felé. Hazainduláskor mindez megismétlődik. Ünnepi összeszedettség jellemző, melyet még kevésbé jár át a vásári forgatag, mint más, szekularizáltabb, idegenforgalmilag központibb he-

²³ ZELEI Miklós: *A kettézárt falu*. Dokumentumregény. Budapest, 2000.

lyeken. Az árusok persze itt sem hiányoznak, de helyük a kegytemplomtól távolabb van, annak a térnek a közelében egy nagy tisztáson, amelyet annak idején a pápalátogatásra hoztak rendbe. A szokványos bizsu-, kegyszer- és ruhaárusok, meg a körhintások és céllövöldék mellett feltűntek itt már a scientológiai egyház térítői is, kőhajításnyira a templomi tömjénfüsttől.²⁴

2005-ben a nagybúcsú alkalmával először Nyírcsaholy gyalogos zarándokaihoz csatlakoztunk. Hajnalban, még sötétben gyülekeztek a templomban Ihnát János parókus vezetésével, aki ezt a zarándoklatot 1988 óta évenként megszervezi.²⁵ Harangszó mellett, s a liturgia, áldás után a *Boldogasszony anyánk* énekkel indultak útnak, nem sokkal öt óra után. A rendezett, de a határban fellazult menet a falvakban újra összeállt, kibontották a mezei utakra feltekert zászlókat, a vezető pap újra felöltötte egyházi ruháját, s énekelve vonultak át a településeken. Nyírmeggyesen a templomi harangszó jelezte fogadásukat, de hogy ne veszítsenek időt, nem tértek be, csak meghajtották zászlóikat. Több órányi gyaloglás Hodászon mentek be a templomba, megpihentek, reggeliztek, s úgy vonultak tovább Nyírderzs, Nyírgyulaj érintésével Pócs felé. A résztvevők mintegy 100-120-an lehettek, fiatalok és idősek egyaránt; a maga módján mindenki megtalálta a részvétel formáját, ami széles skálán mozgott a jóízű kirándulástól az imádságos menetig. Ugyancsak Hodászon keresztül vonult az Ópályiból érkezett másik gyalogos csoport; a helybeliek, a templom és a templomkert egymás után fogadta az újabb és újabb csoportokat imára, jó szóra, pihenésre.

Ugyanezen a napon találkoztunk a Kárpátalja több településéről érkezett közös zarándokcsoporttal, melyet Orosz István beregdédai parókus (öt gyermekes családapa) vezetett. A csoportban csaknem 140-en voltak, 15-16 településről. Ukránok is csatlakoztak hozzájuk Lembergől, akik szintén hozták a saját nemzeti zászlójukat. A résztvevők egyazon feliratos pólót viselték: jubileumi gyalogos zarándoklat, Kárpátalja, 2005. A csoport a magyar határnál találkozott Beregsuránynál reggel ötkor (nem könnyen jutottak át), s onnan két nap alatt, péntek-szombat tették meg az 58 kilométeres utat Máriapócsig. Az első nap Pusztadoboson szálltak meg, ahová lényegében a 41-es főúton jutottak el; másnap mezei utakon át, Paposon, Jármin, Hodászon keresztül mentek; csak szombat estére értek célba, csaknem sötétben. Holmijukat busz szállította, amelyre a fáradtabbak felszállhattak, s amely hazafelé az embereket is vitte; sokan pedig egyenesen Pócsra mentek járművel, s ott csatla-

²⁴ Az egyházi kultusz formáinak történetével források alapján részletesebben is foglalkozik: IVANCSÓ István: A pócsi Mária „szertartásai”. *Athanasiana* 3. (1996). Ld. http://gkhf.nyirbone.hu/foisk/athanaz/atan03/ata3_5.htm (2008. február 5.)

²⁵ Vö. <http://www.nyircsaholy.hu/hirek> (2008. február 5.)

koztak a csoporthoz. Ezt a zárandoklatot hatodik éve szervezték meg, első ízben 2000-ben. Pócson az iskola tornatermében szálltak meg, ott kaptak vacsorát is.

A búcsújárók a hosszú menetben ráérnek elgondolkozni saját életükről, bajaikról, amelyeket Mária elé visznek. Arra is van alkalom, hogy egymással beszélgeszenek; a közösségi összetartozás, egymás segítésének kitüntetett alkalmai az ilyen menetek, amikor tűz az augusztusi nap, égeti a lábat a nyírségi homok, kevés a víz. A kárpátaljaiak zárandoklatának külön aktualitást adott ebben az évben a 2004 decemberi népszavazás keserű kudarcélménye; ez is olyan teher volt, melyet közösen kellett Mária lábaihoz tenni. A beszélgetésekben felidéződnek azok a kisebb vagy akár nagyobb csodák is, amelyeket Mária közbenjárásának köszönnek meg. Itt is, a helyszínen másoktól is hallhattunk jó pár, vallomással felérő személyes beszámolót. A búcsújárás elmaradhatatlan velejárója a gyónás; ezt a csoportok tagjai inkább a kegyhelyen végzik el, és nem a csoportjukkal tartó papnál. A verőfényben álló nyitott gyóntatószékek (két széket kis ráccsal elválasztva) látni engedik a gyónók és gyóntatók arcát egyaránt; talán megbocsátható, ha a filmesek az ilyen látványokat is rögzítik.

■ PÁRHUZAMOK

Könnyező Mária-képről még jó párról tudunk, nem egy közülük kapcsolódik is Pócshoz.²⁶ 1683-ban a Pozsony közeli Királyfa (vagy Királyfalu) Mária-képe könnyezett, mikor a török Bécsset szorongatta. 1697-ben könnyezett és vérrel vértékezett Győrben az a Mária-kép, amely évtizedekkel korábban egy írországi püspök menekülése folytán került oda (mikor Cromwell Angliában üldözte a katolikusokat).²⁷ 1699-ben az erdélyi Szentmiklóson könnyezett a később Kolozsvárra vitt kegykép, melyet ott aztán a jezsuiták, majd a feloszlítás után a piaristák őriztek.²⁸ (Ezt foglalta közös kompozícióba a pócsi kegyképpel egy ismeretlen mester a 18. század elején, kifejezve *Regnum Marianum* és az unió eszméjét.)²⁹ A csallóközi Somorja közelében fekvő Bács falu mellett Szent Antal kolostortemplomában ma is megmutatják azt az ereklyetartót, amelyben azt a szövetdarabot őrzik, melybe an-

²⁶ JORDÁNSZKY Elek: Magyar országban, s' az ahoz tartozó részekben levő Boldogságos Szűz Mária kegyelem' képeinek rövid leírása. Faksimile kiadás. Az utószót Tüskés Gábor és Knapp Éva írta. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

²⁷ HETÉNY János: *A győri vérrel könnyező Szűzanya kultusztörténete*. JATE, Szeged, 2000.

²⁸ SZIKSZAI Mária: Kegykép az idő sodrában. Egy kolozsvári Hodigitria. *Korunk* 2008/2.

²⁹ SZILÁRDFY Z. ír erről a képhez írt kommentárjában: *Történelem – kép. Szemelvények a múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Szerk. Mikó Árpád–Sinkó Katalin. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2000, 326–327.

nak idején felfogták Mária könnyeit. Ezek a könnyező és vérző Mária képek a 17. század végén a haza fájdalmaival kapcsolódtak össze; tiszteletük világosan egy újra néppé alakuló ország és újra országot alkotó nép közös kultikus tudásának részét alkotta.³⁰

A pócsi kegykép másolatainak sora megkezdődik attól kezdve, hogy 1697 tavaszán Bécsbe viszik. A zentai csata 1698-ban készült allegóriáján a csatajelenet fölött ott van a pócsi kegykép stilizált alakja. A jezsuiták templomaiban, akik legaktívabb közreműködői voltak a Habsburg-monarchia lelki-szellemi újjászületésének, a Mária-tisztelet felvirágoztatásának és a keleti egyházakkal kötendő uniónak, sokfelé találkozunk másolataival: Kassán, Nagyváradon, Budán, Rozsnyón, a Kassa közeli Kisfaluban. Pócsi ikon-másolat van Esztergomban is, a Bazilika Bakócz-kápolnájában; ez a 19. századból származik. Ahogy Egerben, úgy itt is a képet borító domborműves fémlapok mintázata pontosan követi az eredeti kép ruharedőinek vonalait. A másolatok többségét kegyképként is tisztelték. A bécsi kultusz nyomán osztrák és német nyelvterületen is számos helyen találunk pócsi másolatokat, mint Ausztriában Altenfehd, Ginzendorf, Rastendorf, Stranzendorf, Telfs, Németországban Kindsbach, Passau, Vornbach, Svájcban Camp, Siebeneich.³¹ A kegykép olasz környezetben is tiszteletnek örvend: Carlo Ruzzini, aki a 17. század végén Bécsben volt velencei követ, és 1699-ben résztvevője volt a karlócai béketárgyalásoknak, továbbá tanúja volt a kegykép Bécsbe vitelének és kultuszának, saját maga számára másolatot készíttetett róla, és 1717-ben kápolnát építtetett a tiszteletére szárazföldi birtokán, Maseradában. 1722-ben itt is Mária-jelenés volt, s ettől kezdve lett vége a képkultusz törökellenes hangsúlyának.³²

Magában Bécsben a pócsi kegyképnek két másolatáról is tudunk. A IX. kerületi, Lichtentali „Tizennégy Segítő Szent” plébániatemplomban egy 18. századi másolat függ, amely az eredeti pontos másolata, a könnyezés csodáját is dokumentálja; külsőségeiben az értékes díszeket hordozó, 1948 előtti bécsi ikont másolja, gazda-

³⁰ Messzire vezetne részletezni, de Európában másutt is találunk könnyező Mária-képeket, szobrokat. A legismertebb közülük a szicíliai Siracusa, ahol 1953. augusztus 29. és szeptember 1. között könnyezett egy gipsz dombormű a tv- és filmes kamerák jelenlétében. Vö. SZUCSÁK József: *Milliók látták. Szűz Mária sírt Siracusában*. H.n., é.n. szerzői kiadás (ISBN: 963-500-949-6).

³¹ IMFELD, Karl: A máriapócsi könnyező kegykép másolatainak elterjedése. In: *A Görögkatolikus Szemle Kalendáriuma a 2005-ös esztendőre*. Szerk. Kocsis Éva. Nyíregyháza, 2004, 73–86.; Más európai kegyképmásolatokról vö. TERDIK Szilveszter: A pócsi Szűzanya kegyképének másolatai. In: Ivancsó István (szerk.): *„Téged jöttünk köszönteni”. A máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmából rendezett nemzetközi konferencia anyaga*. Nyíregyháza, 2005. 49–61.

³² TERDIK Szilveszter: „Madonna delle Vittorie”, a pócsi Mária tiszteletéről Venetóban. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 11. évf. (1999) 1–2. sz. 153–164. A „Győzelem Madonnája” név kétszáz évvel később, a Piave környéki első világháborús olasz győzelmek után változott meg „Győzelmek Madonnájá”-ra.

gon díszített barokk koronákkal, gyöngy-nyakláncokkal, arany díszekkel. Az alsó képharmadban egy fém ív is látható, amely a Mária-tisztelet jeleként „ezüst fogadalmi szíveket” tart, melyek az Istenszülő felé intézett, meghallgatott kéréseket szimbolizálják”. Egy másik másolat a III. kerületi Szent Miklós plébániatemplomban található. Bécsben még egy eredeti bizánci (Hodigitria-típusú) ikon van; a többi hasonló kép másolat a chęstochowairól. A pócsi előtt csaknem harminc évvel, 1669-ben hozott el egy katonai parancsnok Mária-képet Krétáról. A *Maria Candia* 1672-ben került a bécsi Szent Mihály templomba, ahol nagy megbecsülésben volt része; jelentősebb, átfogó kultusz kialakítására alkalmas csodák azonban nem fűződtek hozzá. Pestisoltárnak is nevezték azt a helyet, ahol őrizték, és csak 1782-ben került főoltárra.³³ A pócsi ikon bécsi tiszteletének manapság is megnyilvánuló kifejezése volt pl. a 2006. december 8-i körmenet, amikor a képet Schönborn érsek vezetésével körülhordozták a belvárosban, a tél ellenére négyezres hívőszereg és az egyházmegye minden részéből érkezett ötszáz ministráns jelenlétében.³⁴

A gyógyulások emléktárgyai, a hátatáblák, a dokumentumok ott láthatók a templomban, a múzeumban és az irattárakban – de ki tarthatja számon a lelki gyógyulásokat, újjászületéseket, az önmagunkra és egymásra találásainkat?

Pócson „az Úr alázatos szolgálója” nyilvánul meg: nem fénylik, nem üzen, nem sürget és nem ad feladatokat. Szelídséget és talán egy leheletnyi mosolyt sugároz ez a néma könnyezés. Ebben található belső erőforrást a zarándokok és mindazok, akik errefelé, Kelet és Nyugat határán kapaszkodót keresnek az égiek felé.

³³ AURENHAMMER, Hans: *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreich in der Barockzeit*. Der Wandel der Ikonographie und ihrer Verehrung. Österreichische Museum für Volkskunde. Wien, 1956.

³⁴ www.stephanscom.at/news/0/articles/2006/

A restaurált pócsi kegykép (2005)

A kegykép és restaurátora, Hernády Szilvia

A pócsi ikon Bécsben a Stephansdom oltárán (2007)

A kegykép visszavitele eredeti helyére (2005. december 3.)

A kegykép visszavitele eredeti helyére (2005. december 3.)

Tiszteletadás a pócsi kegytemplomban (2005. december 3.)

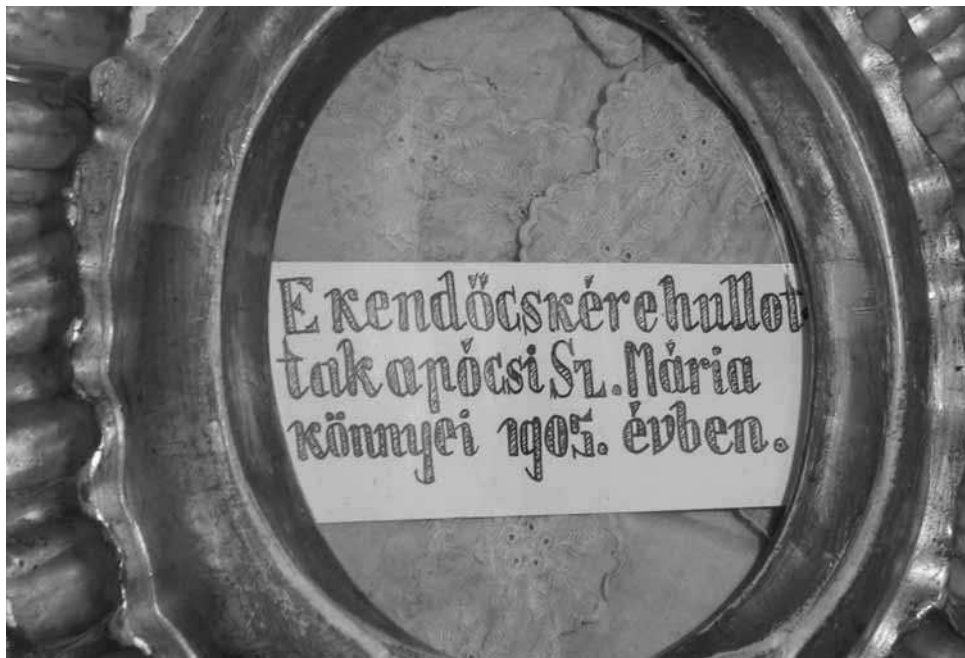
Országjárás: tiszteletadás a sátoraljaujhelyi templomban (2005. december 8.)

Betegek miséje a sátoraljaujhelyi templomban (2005. december 8.)

Országjárás: a kép megérkezése Tokajba, a templomhoz (2005. december 9.)

Az 1905-ös könnyezést felfogó kendő a pócsi templomban (2005)

A kegyképre készített diadém, Ozsvári Csaba ötvösművész alkotása (2005)

A Bécsben őrzött pócsi ikon képeslap-reprodukciója (Stephansdom)